

Людмила Гарбар,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та політології

Житомирського державного університету імені Івана Франка

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Соціальна політика України перебуває у стані глибокої трансформації обумовленої двома взаємопов'язаними процесами – внутрішньою реформою децентралізації та зовнішнім курсом на євроінтеграцію. Ці процеси визначають нові підходи до забезпечення соціальних прав громадян, формування інклюзивного суспільства та зміцнення стійкості держави.

Реформа децентралізації, започаткована в Україні у 2014 році, передбачає передачу значних повноважень і фінансових ресурсів від

центральної влади до місцевих громад. Це сприяє створенню умов для розвитку місцевої інфраструктури (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист); підвищення якості послуг завдяки наближенню управлінських рішень до потреб населення; формування відповідальності громад за соціальний розвиток. Водночас реформа виявила низку проблем, серед яких зокрема нерівність між громадами у фінансових можливостях, кадровий дефіцит, потреба у підвищенні управлінської компетентності. Зазначені виклики не є унікальними для України – вони характерні для багатьох країн, що проходили шлях децентралізації, зокрема Польщі та Німеччини. Саме тому порівняння українського досвіду з європейськими моделями дозволяє окреслити можливі напрями щодо його вдосконалення й орієнтуватися на нові можливості в умовах успішного завершення євроінтеграційних процесів.

Фінансова нерівність в Україні проявляється у різному рівні доходів місцевих бюджетів та значній залежності від державних дотацій, що створює дисбаланс у розвитку інфраструктури та соціальних послуг. Фахівці НІСД ще в 2020 році аналізуючи досягнення зауважували, що пріоритетним завданням державної економічної та соціальної політики у процесі децентралізації має стати забезпечення умов для зростання фінансової спроможності територіальних громад [1]. Досвід Польщі засвідчив вирішення аналогічних проблем через надання громадам права на власні доходи та майно, що забезпечило більш стійку фінансову базу. У Німеччині ж муніципалітети мають високий рівень податкової автономії та значні бюджети, що дозволяє їм самостійно реалізовувати політику розвитку. Для України важливим аспектом є необхідність розширення фінансової автономії громад та створення стабільних джерел доходів, оскільки різний рівень доходів місцевих бюджетів, залежність від дотацій та субвенцій призводить до дисбалансу в розвитку інфраструктури, соціальних послуг і можливостей інвестування.

Кадровий дефіцит в українських громадах особливо відчутний у невеликих населених пунктах, де бракує кваліфікованих управлінців. Польща зробила акцент

на професіоналізації місцевих кадрів та залученні громадян до процесів управління через демократичні механізми. Німеччина ж має розвинену систему підготовки державних службовців та конкурентну оплату праці, що забезпечує високий рівень мотивації. Для України актуальним є створення системної програми підготовки управлінських кадрів та підвищення престижності служби в органах місцевого самоврядування, оскільки відсутність висококваліфікованих кадрів призводить до низької якості управлінських рішень, труднощів у стратегічному плануванні, позаяк молоді спеціалісти часто мігрують у великі міста. Як результат – недостатній рівень знань у сфері фінансового менеджменту, стратегічного розвитку, комунікацій призводить до того, що громади не завжди ефективно використовують можливості й повноваження, зокрема і в сфері соціальної політики.

Ще одним викликом є управлінська компетентність, а точніше її недостатній рівень в українських громадах. Аналіз польського досвіду засвідчив ефективність навчання управлінців та розвиток місцевої демократії, що сприяє підвищенню якості рішень. У Німеччині муніципальна автономія поєднується з тісною кооперацією із центральними органами влади, що забезпечує баланс між самостійністю та підтримкою. Відтак, Україні варто інвестувати у підвищення управлінської компетентності та розвивати механізми участі громадян у прийнятті рішень.

Зважаючи на те, що процес децентралізації влади й добровільного об'єднання громад в Україні ще не завершений, зазначене створює ризики для їхньої дієздатності, тому особливу увагу варто приділяти проблемі малих громад, особливо в сучасних умовах. Свідченням зазначеного є міркування Ємельяненко Л.М., Федулової Л.І. які зауважують на тому, впродовж останніх років ситуація набуває загрозливого характеру через нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів та посилення соціальної нерівності, що особливо проявляється на рівні міст, селищ і сіл, у результаті чого відбувається розбалансування територіального простору України, що в

кінцевому підсумку ставить під загрозу її цілісність [2]. Позитивним прикладом може слугувати Польща, яка застосовує механізми міжмуніципального співробітництва, що дозволяє громадам спільно реалізовувати проєкти та долати фінансові обмеження. У Німеччині після об'єднання країни було проведено укрупнення адміністративних одиниць, що забезпечило їхню ефективність.

Узагальнюючи зазначене, вважаємо доцільним для України поєднання добровільного об'єднання з інституційними механізмами підтримки малих громад, оскільки вітчизняна децентралізація стикається з універсальними проблемами, які вже вирішували європейські країни. Оптимальна стратегія полягає у синтезі польської моделі багаторівневого самоврядування та німецької моделі муніципальної автономії. Це дозволить забезпечити фінансову стійкість, кадрову спроможність та ефективне управління громадами, що є ключовою умовою для сталого розвитку місцевого самоврядування й ефективної реалізації соціальної політики в умовах сучасних українських реалій та євроінтеграційних процесів.

Євроінтеграційний курс закріплений Угодою про асоціацію з ЄС [3], яка визначила адаптацію законодавства України до європейських стандартів й основні принципи ЄС у сфері соціальної політики, окремі з яких (субсидіарність, партнерство, інклюзія та соціальна справедливість) стали орієнтирами для українських реформ. Вимоги ЄС щодо членства передбачають дотримання з боку України таких кроків у плані реалізації соціальної політики як захист прав людини та соціальних груп; боротьбу з бідністю та соціальною нерівністю; розвиток системи соціальних послуг відповідно до європейських практик. Зважаючи на результати й досягнення України можемо зробити висновок, що децентралізація та євроінтеграція взаємно підсилюють одна одну. Передача повноважень громадам відповідає принципу субсидіарності ЄС, а європейські стандарти сприяють формуванню більш справедливої та інклюзивної соціальної політики в Україні.

Сучасний стан реалізації соціальної політики в Україні дозволив з'ясувати, що серед практичних прикладів варто виокремити успішні кейси об'єднаних територіальних громад у сфері медицини та освіти й використання грантових програм ЄС для розвитку соціальної інфраструктури. Важливим аспектом розвитку соціальної політики є те, що попри всі обставини сучасних реалій, держава намагається мінімізувати виклики та їх наслідки. Найактуальнішими серед яких є нерівномірний розвиток регіонів, потреба у фінансовій підтримці депресивних територій, досягнення балансу між національними інтересами та європейськими вимогами.

Можливості, які отримує Україна в межах євроінтеграційних процесів дозволяють інтегрувати європейські практики у діяльність місцевого самоврядування, що сприяє підвищенню якості соціальних послуг і розвитку громад. Міжнародна підтримка України щодо соціальної політики включає різні програми, які спрямовані на підвищення охоплення, стійкості та ефективності соціальних виплат, а також на реформування важливих програм соціальної допомоги (U-LEAD with Europe, Ukraine Facility, School Repairs in Ukraine). У 2027 році має завершитися «Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку "U-LEAD з ЄВРОПОЮ"» яку було розпочато ще 01.01.2016 року [4]. Програма має 24 регіональні офіси та працює з громадами по всій Україні, а сума допомоги становить 217 млн EUR. Не менш важливими є й міжмуніципальні партнерства завдяки яким через платформи Cities4Cities чи Global Partnerships Programme громади знаходять нових донорів або отримують технічну допомогу. Масштабні проєкти реалізують міжнародні інституції (Світовий банк, UNDP, EBRD, EIB), часто – у співпраці з кількома країнами. Наприклад, фонд URTF об'єднав ресурси партнерів із Європи, США й Азії. Частина проєктів виконується спільно різними організаціями – як EU4Recovery чи School Repairs in Ukraine, які не лише забезпечують фінансову підтримку, що є необхідною для національного виживання та довгострокового відновлення, а й передбачають гуманітарну

допомогу, макрофінансову стабільність, ремонт інфраструктури, інституційні реформи та економічний розвиток.

Міжнародна підтримка також включає в себе координацію донорських програм, що сприяє ефективному використанню ресурсів. Ці програми й проєкти є важливими для покращення міжнародного статусу України та забезпечення її можливостей для відновлення. Зокрема Проєкт «EU4Recovery – Розширення можливостей громад в Україні» [5] є флагманською ініціативою Європейського Союзу, який реалізується за його фінансової підтримки. EU4Recovery реалізує підхід, орієнтований на конкретні потреби визначених регіонів та територій, поєднуючи можливості міжгалузевої співпраці. Завдяки такій синергії програма спрямована на суттєве підвищення якості життя населення на рівні місцевих громад. Проєкт впроваджується ПРООН в Україні із залученням Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA) та Структури ООН із питань гендерної рівності (ООН Жінки). Партнерськими організаціями в межах реалізації проєкту є ГО «Інтерньюз-Україна», БФ «Слов'янське серце» та ГО «Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем». Друга фаза проєкту EU4Recovery (2026–2028 рр.) передбачає 50 млн євро на підтримку стійкості громад.

Ми підтримуємо думку дослідниць, які зауважують на тому, що запровадження нових моделей адміністрування соціальної підтримки мешканців ОТГ у поєднанні з модернізацією фронт-офісів та інтеграцією електронних сервісів (зокрема програмного комплексу «Соціальна громада») сприятиме посиленню управлінської спроможності у сфері надання соціально-адміністративних послуг [2]. Соціальна політика України в умовах децентралізації та євроінтеграції набуває нових рис і стає більш гнучкою, орієнтованою на потреби громад й водночас узгодженою з європейськими стандартами.

Узагальнюючи, варто зазначити, що децентралізація та євроінтеграція виступають не лише інструментами реформування соціальної політики, а й

чинниками формування нової моделі суспільного розвитку України. Децентралізаційні процеси в Україні стикаються з універсальними проблемами, які вже вирішували європейські країни. Оптимальна стратегія полягає у синтезі польської моделі багаторівневого самоврядування та німецької моделі муніципальної автономії. Це дозволить забезпечити фінансову стійкість, кадрову спроможність та ефективне управління громадами, що є визначальними умовами сталого розвитку місцевого самоврядування й успішної та ефективної реалізації соціальної політики в умовах сучасних українських реалій. Подальший розвиток соціальної політики передбачає забезпечення рівності можливостей для всіх регіонів; посилення кадрового потенціалу місцевого самоврядування; гармонізації національних інтересів із вимогами ЄС. Саме ці питання будуть проаналізовані в наших подальших дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. [Шевченко О.В., Романова В.В., Жаліло Я.А. та ін.; за наук. ред. д-ра екон. наук Я.А. Жаліла. Київ: НІСД, 2020. 153 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf (дата звернення 09.03.2026).
2. Ємельяненко Л.М., Федулова Л.І. Децентралізація в сфері соціальної політики в регіонах України. *Економіка та держава*. 2021. № 4. С. 4–11. URL: DOI: [10.32702/2306-6806.2021.4.4](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.4.4) (дата звернення 10.03.2026).
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 12.03.2026).

4. Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD 3 ЄВРОПОЮ». Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/donors/u-lead> (дата звернення 14.03.2026).

5. EU4Recovery – Розширення можливостей громад в Україні (EU4Recovery) URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/projects/eu4recovery-rozshyrennya-mozhlyvostey-hromad-v-ukrayini-eu4recovery> (дата звернення 14.03.2026).